

Nakon što je proglašeno da je rat završen, one države koje su svojevremeno prihvatile veliki broj izbjeglica, prognanika i drugih ratnih stradalnika sa ugroženih područja bivše Jugoslavije, počele su im uskraćivati gostoprimstvo. Tako sam i ja morao prije nekoliko godina negdje odseliti iz Njemačke, koja mi je gostoprimstvo pružila samo na određeno vrijeme. Nazad u Bosnu nisam mogao, jer da se tamo moglo u miru i slozi živjeti, ne bih iz nje te '92. morao ni otići. Ni kriv ni dužan, nakon sedam godina života i rada u Frankfurtu am Main, našao sam se - a gdje drugdje - nego u Zagrebu, glavnom gradu zamišljene mi *rezervne* domovine.

Šetajući pred božićne blagdane, razmišljam o svemu što sam preživio u posljednjih desetak godina, kad ugledah ispred Zagrebačke katedrale promrzlog čovjeka četrdesetih godina, kako nudi na prodaju katoličke kalendare za dolazeću 2004. godinu. Na sebi ima sivomaslinastu staru vojničku vjetrovku njemačkog Bundeswera¹⁾ sa crno-crveno-žutom trobojkom na lijevom rukavu.

Moje misli odlutaše i vratiše me u Njemačku, kad sam tamo stigao sa ženom, djecom i jednom putnom torbom. U toj torbi se našla sva imovina mojih predaka i moje obitelji, stečena od 1900. godine kada su moji doselili u Bosnu. Našlo se tu i ono što je stečeno napornim, četvrt stoljeća dugim radom u jednoj od mnogobrojnih tvornica iz velike obitelji sarajevske tvrtke „Energoinvest“. Ta je Tvornica imala 350 zaposlenih kad smo je počeli stvarati, a 1250 kad su mi neki naoružani ljudi '92. godine u nju zauvijek zapriječili ulazak. Zapravo, na porti su me zaustavile neke, na brzinu u vojnu odoru odjevene radne kolege, koji su dobili oružje i njime trebali sačuvati u sebi probuđene Srbe. Neki su se osjećali pomalo i neprijatno u toj novoj ulozi, pa su se ispričavali i govorili mi, da je takva naredba. Tako sam ja postao najprije nepoželjan u Tvornici koju sam stvarao, a nedugo poslije toga i prognanik.

Čovjek ispred Zagrebačke katedrale podsjeti me na moju prvu prognaničku zimu, kad sam u istoj takvoj, poklonjenoj mi vjetrovki, sa sinom *tumarao* po jednoj od robnih kuća „Woolworth“ u ulici Schweizer StraÙe. Tih je robnih kuća u Frankfurtu bilo nekoliko, a zbog niskih cijena su bile najpopularnije među nama, prognanicima, izbjeglicama i ratnim stradalnicima. Došla je zima, a ja sam imao samo ljetnu odjeću u kojoj sam Bosnu tog kolovoza '92. morao napustiti. Tražim da si kupim neku toplu jaknu od prve njemačke socijalne pomoći, što je mjesečno iznosila 406 DM po Flüchtling-u (izbjeglici), kad iznenada iza sebe čujem netko viče:

-Komšija²⁾ ! Komšija !

Ne reagiram, jer otkud u Njemačkoj komšija. Ovdje se za komšiju kaže Nachbar. Ali instinktivno se okrenu moj tek odnedavno punoljetni sin, povuče me za rukav i reče:

-Tata ! To je naš komšija sa 9. kata !

Tad se i ja okrenuh i vidim stvarno moj nekadašnji susjed Halidi njegova žena Radmila.

Halida sam poznavao od ranije jer sam sa njegovom starijom sestrom Mirsadam pohađao šesti razred osnovne. Oni su potjecali iz bogate obitelji, ali živjeli su u malom mjestu, udaljenom desetak kilometara, gdje je bila samo četverorazredna škola. Tako je ona u školu svakodnevno putovala *ćinom*³⁾ u moj rodni grad. Mirsada je bila tiha i mirna, nosila je naočale i imala dugačke pletenice. Zapamtio

sam je jer je imala čudno, kratko prezime, a počinjalo je istim slovom kao i moje, a razred je završila kao jedna od nas troje odlikaša. Halida sam upoznao kad je završio fakultet i počeo raditi, a nešto kasnije smo postali i susjedi. Imali smo i nekoliko zajedničkih prijatelja ali nismo bili baš nešto posebno bliski. Pa ipak, on me prepozna u toj robnoj kući i javi se. Svakome je drago kad u inozemstvu sretno nekog "svog zemljaka", a pogotovu još i nekadašnjeg susjeda.

-Gdje ste ? Kako ste ? Što ćemo ? Radite li gdje ? Kad ste napustili Bosnu ?

Pitanja je bezbroj, a vremena nema, jer se treba snalaziti u novoj, *tuđoj* sredini. Treba opstati, preživjeti... Možda i zato što je njegova Radmila bila bolje informirana, oni su iz našeg grada izbjegli nešto prije nego što će u gradu početi stolovati nova vlast. Sklonili su se kod Halidovih roditelja, koji su živjeli u njihovom rodnom mjestu. To je bilo desetak kilometara od grada, a tu je već bila "*druga država*", koja je kasnije prozvana *Federacija BiH*. Jeste da sam čuo priču kako je Halidova žena Radmila promijenila ime, ali ne znam je li to istina. No, oni su ipak bili pošteđeni mnogih stradanja, koja smo doživjeli mi, što ostadosmo nekoliko mjeseci duže u rodnom gradu. Jer, grad nasilno preuze neka druga vojna sila, koja ovo područje Bosne proglasi svojim, te ga nazva *Republikom Srpskom*.

Halid i Radmila (Amila) su također napustili Bosnu nešto prije mene i došli u Njemačku. Kažu već rade, imaju smještaj, hranu i dobre plaće. Uzajamno razmijenismo adrese i telefone pa se pozvasmo - kako se to u našoj nekadašnjoj Bosni govorilo - *u goste*. Popričismo malo i krenusmo svatko svojim putem, koga zapravo nema.

Onda ja kažem sinu:

-Dragi sine ! Vidiš, samo si u Bosni imao komšiju ! Kad smo boravili u Hrvatskoj imali smo susjeda, a ovdje u Njemačkoj se to zove Nachbar⁴⁾, a to ti je ništa !

Nekoliko godina nakon tog susreta sa *komšijom* Halidom u Frankfurtu, moj je sin morao napustiti Njemačku jer je dobio „Abschiebung“⁵⁾. Otišao je u jednu daleku *treću zemlju* u kojoj se susjed nekako drugačije zove. Ne znam ! Na engleskom ! Valjda *neighbor*.

Kako mu je tamo, samo on i Bog znaju ! U zavičaju nikad više nije bio, niti želi doći. A ja i žena ? I mi smo dobili „Abschiebung“ i tražili smo gdje ćemo se konačno skrasiti. Neće to biti u Zagrebu, *našem* glavnom gradu. Zato sam sinu, kad me je u prosincu 2003. godine upitao preko *skypa* gdje ćemo mi i kakvo je stanje kod nas, napisao *E-Mail-om* između ostalog i ovo:

„Nema ti ništa gore od tuđine, a za nas je sada tuđina svugdje. Kad odemo tamo gdje smo imali komšiju, sad nas zovu *povratnici*. Ako odemo gdje smo imali Nachbar-a, tamo nas zovu *Ausländeri*, a ako se nastanimo, gdje smo bili susjedi, tu nas zovu *dotepenci*. Zato ja od kad smo morali napustiti svoj zavičaj, ovo zovem imitacijom života.

Bosne je nestalo, pišem sinu dalje. Zato što su je ljudi u svojim srcima diljem svijeta raznijeli. A ovi što je sada pokušavaju nacrtati, skrojiti i uz pomoć zapadnjačke alijanse napraviti, igraju se kao djeca slagalica. Ako nekad i naprave nešto što će Bosnom *proglasiti*, neće ona biti živa bez stotina tisuća srca

što za nju kucaju i duša što bi joj život udahnuti trebale. Mrtva je ona Bosna, u kojoj je tvoja stara baka Kata kuhala uvijek *fildžan kafe* više, jer će možda netko od komšija nenajavljen navratiti. Bosna je umrla onda kad je prestala biti “...i muslimanska i srpska i hrvatska...”, jer je jedino tako možda mogla postati i ostati svoja država.

Kad me već pitaš što će biti dalje, kazat ću ti. Najprije će se ipak dogoditi to, da će se Bosna *doraspasti* i da će je sile, što se međunarodnom zajednicom zovu, onako raspadnutu u *tepsiji*, kao loše napravljenu *pitu* zadržati, jer je ne mogu na tanjuru takovu, *Velikom Gospodaru* s one strane Oceana, servirati. Ako pak *Veliki Gospodar* i zaželi da je malo proba, sam će iz *tepsije* uzeti neki veći i ljepši, neizgoreni komad. Ostatke će pokupiti oni što su *pitu* po receptu napravili i što stalno optužuju *Veliku Hrvatsku* i *Veliku Srbiju*, kako baš one žele Bosnu *progutati*.”

Iz ovih teških misli i dileme jesam li u pravu ili nisam, trže me opet onaj čovjek u njemačkoj vojnoj vjetrovki, koji prodaje katoličke kalendare. Dam čovjeku pet kuna i ne uzmem kalendar. Ne treba mi ! Već sam ja *vidio sve svoje svece* za ovih jedanaest prognaničkih godina. Vraćam se tako u svoj hladni podstanarski stan sa nadom da ću sresti nekog *komšiju*. Slabi su izgledi. A i tamo gdje ćemo se uskoro i konačno nastaniti sa stalnom adresom u Lijepoj Našoj, zovu nas *doseljenici*.

---

¹⁾ Njemačke oružane snage

²⁾ Susjed-turcizam od riječi komšu a koristi se u nekim područjima Balkana koji su bili dugo pod turskom vlašću

³⁾ Vlak uskotračne željeznice, raspona tračnica 760 mm, izgrađen u Bosni za vrijeme Austro-Ugarske

⁴⁾ Susjed- na njemačkom jeziku

⁵⁾ Nalog kojim se nekome nalaže prisilno iseljenje iz Njemačke